

Hrvatsko-češke veze kroz povijest – sličnosti i razlike dvaju naroda

Sažetak: U radu se donosi opći pregled odnosa hrvatskog i češkog naroda kroz povijest od srednjeg vijeka do danas, uz isticanje njihovih temeljnih političkih i kulturnih obilježja i upozoravanje na njihove sličnosti i razlike. Naglasak je na ključnim osobama i događajima koji potvrđuju bliskost dvaju naroda zbog sličnosti u državnompravnom položaju i pripadnosti zajedničkom kulturnom i civilizacijskom krugu. Hrvatska i Češka kao kraljevine zadržale su svoju državnost i nakon ulaska u šire državne zajednice (Ugarsko-Hrvatsko Kraljevstvo, odnosno Sveto Rimsko Carstvo Njemačke Narodnosti), a od 1490. do 1918. imale su i zajedničke kraljeve. Od 1527. Hrvatska i Češka, kao dio prije spomenutih državnih zajednica, ujedno su i dio Habsburške Monarhije, u kojoj se Hrvati i Česi formiraju kao moderne nacije te istodobno razvijaju svoje odnose. Od 1918. do 1991., odnosno 1993., Hrvatska i Češka dio su višenacionalnih država Čehoslovačke i Jugoslavije te na njihove odnose u 20. stoljeću uvelike utječe političko uređenje Europe nakon Prvog, odnosno Drugog svjetskog rata. Danas su Hrvatska i Češka kao samostalne države članice Europske unije i NATO-a, što je povoljan okvir za nastavak njihove suradnje.

Ključne riječi: hrvatsko-češki odnosi, Hrvatska, Češka, Habsburška Monarhija, Jugoslavija

Uvod

O povijesti hrvatsko-čeških odnosa u posljednje se vrijeme govori i piše relativno često,¹ o pojedinim osobama i događajima koji spajaju dva naroda ili o općim okolnostima u kojima su se ti odnosi odvijali. Naglasak je pritom uvijek na sličnosti koje su evidentne: radi se o dva bliska naroda,

¹ Neka od najvažnijih novijih djela posvećenih hrvatsko-češkim odnosima navedena su u popisu literature.

koje povezuju njihovi slavenski jezici i pripadnost srednjoeuropskom kulturnom krugu te slična povijest, čiji velik dio obilježava borba za očuvanje nacionalnog identiteta i državnosti u uvjetima vladavine stranih vladara i teritorijalne rascjepkanosti. To je, dakako, utjecalo i na kulturu oba naroda. U ovom radu povijest hrvatsko-čeških veza pokušat će se prikazati uz fokusiranje na opće odrednice i blago naglašavanje razlika u povijesti Hrvata i Čeha.

U srednjem vijeku

Povijest Hrvata i Čeha sudbinski je odredio njihov geografski položaj, u kojem je očita temeljna razlika između dva naroda. U vrijeme seobe naroda Hrvati su se naselili uz Jadransko more, na područje bivšeg Rimskog Carstva, gdje su zatekli njegovu raznovrsnu baštinu – antičke gradove, koji većinom postoje i danas, infrastrukturu, poput cesta, raznih umijeća, npr. brodogradnje, ali i kršćanstva, nazočnog ovdje još od 1. st., koje se među Hrvatima počelo postupno širiti još u 7. st. (Goldstein 2013: 15, 60–61; Šokčević 2016: 16, 32–33).

Česi su se pak naselili usred Europe, daleko od mora, u prostoru s tri strane okruženom njemačkim stanovništvom i bez tragova rimske civilizacije. Pokršćavanje Čeha veže se uz misiju svetih Ćirila i Metoda sredinom 9. st., koja pada u vrijeme kada su Hrvati uglavnom pokršćeni, pa ih ta misija nije direktno dotakla, iako postoje pretpostavke da su Sveta braća na svojim putovanjima prolazila kroz Hrvatsku i postavila temelje glagoljaštvu i ćirilometodskoj baštini, koja će se poslije najviše ukorijeniti upravo u Hrvatskoj.²

No sv. Ćiril i Metod više su djelovali u Moravskoj, dok se u Češkoj kršćanstvo širilo iz Njemačke, a paralelno s time išao je i politički utjecaj, pa već krajem 9. st. Češka dolazi u zavisian odnos prema Istočnoj Franačkoj, odnosno Njemačkoj, odnosno poslije Svetom Rimskom Carstvu Njemačke Narodnosti.³ Češka nastaje sa središtem u Pragu, koji je tako od samih početaka češke države njezin glavni grad i središte u svakom pogledu (*Povijest Češke* 2014: 41), dok Hrvatska nastaje u trokutu između Nina, Knina i Solina. Zagreb postaje glavni grad tek u 16. st., a pravo središte Hrvatske tek u 19. st. kao sjedište nacionalnih kulturnih, znanstvenih i obrazovnih institucija. Učvršćenje kršćanstva u Češkoj veže se uz češkog kneza sv.

² O tome opširnije vidi Petrović 1988.

³ Smatra se da je Češka postala dio Svetog Rimskog Carstva 1002., kada je knez Vladivoj došao na vlast tako što je Češku primio kao leno od cara Otona III.

Václava, koji je ubijen kao mučenik, a njegovo štovanje uvelike će utjecati na izgradnju češkog nacionalnog identiteta i državnosti, jer imati svetog vladara u srednjem vijeku bilo je znak prestiža. Sv. Václav bio je suvremenik prvog hrvatskog kralja Tomislava,⁴ ali ne znamo jesu li bili u ikakvu kontaktu, a Tomislav ni itko od njegovih nasljednika nije proglašen svetim.⁵

Hrvatska je, iskoristivši slabost Istočne Franačke, već od sredine 9. st. bila samostalna, što je 879. priznao i papa Ivan VIII., koji je na jednak način tretirao i Veliku Moravsku (*Povijest Češke* 2014: 36). Hrvatska kao država sa svojim vladarima iz dinastije Trpimirovića postoji do kraja 11. i početka 12. st., kada ulazi u personalnu uniju s Ugarskom, koja će s vremenom prerasti u državnu zajednicu dviju kraljevina i potrajati više od 800 godina.

U odnosu na Češku Hrvatska je u 10. i 11. st. kao samostalna kraljevina bila politički jača, ali stanje se mijenja. Češka 1086. dobiva svojeg prvog kralja Vratislava II. (*ibid.*: 47), čija titula, doduše, nije bila nasljedna, ali tim činom ipak počinje postupni uspon Češke do moćne kraljevine. Vratislavu je krunu dao rimsko-njemački car Henrik IV., koji je bio u sukobu s papom Grgurom VII., čiji je saveznik pak bio hrvatski kralj Zvonimir, tako da su se u tom sporu Hrvati i Česi našli na suprotnim stranama.

U to vrijeme počinju i dokumentirani hrvatsko-češki odnosi, i to osnutkom Zagrebačke biskupije oko 1094., za čijeg je prvog biskupa imenovan Čeh koji se zvao Duh. O njegovu podrijetlu ne znamo ništa, ali postoji pretpostavka da je bio redovnik iz samostana Břevnov, koji je osnovao sv. Vojtěh (češ. Vojtěch), pa bi u tom slučaju baština tog praškog biskupa, koji je djelovao i među Mađarima, Slovacima i Poljacima, indirektno obuhvatila i Hrvate (Lipovac 2006: 37).

Hrvati i Česi nisu susjedni narodi, ali bili su to u određenom smislu oko 1270., kada je češki kralj Přemysl Otokar (češ. Otakar) II. vladao današnjom Austrijom i Slovenijom, ali i Zagorjem i područjem Samobora, gdje su njegovi pristaše sagradili utvrdu, kasniji Stari grad, koji postoji i danas (Matušek 1994: 5). Češkim kraljevima nasljedna je titula priznata 1198. i time je Češka postala politički neovisna i emancipirala se od savezničke vezanosti za cara

⁴ Vladavina kneza Václava datira se između 921. i 935., a Tomislava od oko 910. do 928. (925. spominje se kao kralj, a prije kao knez).

⁵ Činjenica da nitko od hrvatskih kraljeva nema titulu sveca zanimljiva je u kontekstu činjenice da se mnogi vladari drugih europskih zemalja u Katoličkoj crkvi štuju kao sveci, među njima i ugarski kraljevi Stjepan i Ladislav. Zbog toga će dio hrvatske elite u 17. i 18. st. kultovima ugarskih kraljeva pokušati parirati uvođenjem kulta češkog sveca Ivana Pustinjaka, koji je, prema predaji, bio sin hrvatskog kralja Gestimula, kako bi i na taj način istaknuli ideju o političkoj ravnopravnosti Ugarske i Hrvatske. O tome opširnije vidi Premerl i Kurelac 2012.

Svetog Rimskog Carstva Njemačke Narodnosti. Ona se tada praktički mogla odijeliti od Carstva i postati kao Ugarska i Poljska, no češki vladari htjeli su ojačati svoj prestiž kao kneževi Svetog Rimskog Carstva, a i povezanost s njemačkim zemljama bila je prejaka (*Povijest Češke* 2014: 75–76).

Vrhunac političkog prestiža Češka doživljava u vrijeme Karla IV., koji kao prvi od čeških kraljeva postaje rimsko-njemački car, definira pojam Zemalja Krune Sv. Vaclava (češki: Země Koruny svatováclavské: Češka, Moravska, Šleska, Lužica, Brandenburg⁶), gradi Prag kao novi Rim i u njemu 1348. osniva sveučilište, koje će presudno utjecati na razvoj kulture i kritičkog duha te u konačnici dovesti do pojave Jana Husa i husitizma početkom 15. st. Karlo u Prag dovodi i hrvatske glagoljaše, kojima gradi samostan posvećen sv. Jeronimu,⁷ želeći kultom tog sveca, koji je tada bio smatran Hrvatom, dati dodatnu starost i prestiž češkom kršćanstvu (Verkholtantsev 2013: 285). U to je vrijeme u češkoj eliti prevladavao stav da su Česi podrijetlom iz Hrvatske,⁸ što se ogleda i u legendi o praocu Čehu i o Krapini kao njegovu zavičaju, koju prvi put spominje Václav Hájek 1541. u svojoj *Češkoj kronici* (*Kronika česká*) (Jurić 1962: 6). Hrvatski su glagoljaši u Pragu potaknuli značajnu kulturnu razmjenu između Hrvata i Čeha, pa nastaju čak i djela na češkom jeziku pisana hrvatskom (uglatom) glagoljicom, prilagođenom češkom glasovnom sustavu, a ona je utjecala i na nastanak latiničkih slova s dijakritičkim znakovima (Kramarić 2019: 51–65).

Pod zajedničkim vladarima

No od Karla IV. za hrvatsko-češke veze značajniji je njegov sin Žigmund Luksemburški, koji se kao češki kraljević vjenčao ugarskom i hrvatskom kraljicom Marijom Anžuvinskom i 1387. postao ugarski i hrvatski kralj, a

⁶ Brandenburg je bio dio Zemalja Krune Sv. Vaclava od 1373. do 1415.

⁷ Osim sv. Jeronimu samostan je bio posvećen i Majci Božjoj te drugim slavenskim svecima (Čirilu, Metodu, Vojtjehu i Prokopu), no na češkom se najčešće nazivao „klášter svatého Jeronýma Na Slovanech“. Poslije se uvriježio skraćeni naziv Na Slovanech, a od 17. st. i naziv Emauzy (Emaus) jer je na misi posvećenja samostanske crkve 1372. bilo čitano evanđelje o Isusovu putu u Emaus.

⁸ Češki benediktinac Jan iz Holešova 1397. u svojem traktatu o najstarijoj češkoj crkvenoj pjesmi *Hospodíne, pomiluj ny* neke je riječi u njoj protumačio kao hrvatske i zaključio: „Mi Česi i rodom i jezikom prvobitno potječemo od Hrvata, kao što govore ili svjedoče naše kronike, i zato je naš češki jezik podrijetlom hrvatski jezik. Upravo je hrvatski jezik bio taj koji je s nama došao u ove šume i u ove pustinje.... U početku su svi Česi u ovoj zemlji govorili upravo tako, kao što sada govore Hrvati, ali onaj prvotni hrvatski jezik ove zemlje u dalekoj odvojenosti od svoje hrvatske domovine, tijekom različitih i dugih vremena u ovoj se zemlji u svojoj biti toliko promijenio da sad govorimo drugačije nego Hrvati i nego su prije nas govorili Česi u ovoj zemlji“ (Kramarić 2019: 46–47).

1420. i češki kralj, te u međuvremenu, od 1411., i rimsko-njemački car. U to vrijeme veze Hrvata i Čeha postaju intenzivnije, pa i u kulturi, što dokazuje portal crkve sv. Marka u Zagrebu, koji su navodno gradili učenici praškog graditelja Petra Parlera, ali i Orlandov stup u Dubrovniku, za koji se zasluge pripisuju Žigmundu, a nije slučajna ni popularnost njegova imena među Dubrovčanima u obliku Šiško ili Šišmundo (Lipovac 2020: 80–81). Žigmunda je kao kralja Ugarske, Hrvatske i Češke naslijedio njegov zet Albert Habsburški, a njega ubrzo i njegov sin Ladislav V. Posmrtni. Zatim nastupa stanka od tridesetak godina, kad Češkom vlada Juraj Podjebradski (češki Jiří z Poděbrad, 1458.–1471.), a Ugarskom i Hrvatskom Matija Korvin (1458.–1490.), nakon čije je smrti za ugarskog i hrvatskog kralja 1490. izabran Vladislav II., od 1471. češki kralj iz poljske dinastije Jagelovića, čime počinje neprekidni period zajedničkih hrvatskih i čeških kraljeva. Vladislava je 1516. naslijedio njegov sin Ludovik, koji je poginuo nakon poraza od Osmanlija u bici na Mohačkom polju krajem kolovoza 1526. Česi za svojeg kralja u listopadu biraju austrijskog nadvojvodu Ferdinanda Habsburga, a 1. siječnja 1527. bira ga i Hrvatski sabor, koji ga pritom naziva češkim kraljem. Naime Ugarski ga je sabor za ugarskog kralja izabrao tek naknadno, a titula češkog kralja bila je viša od austrijskog nadvojvode. Time je začeta Habsburška Monarhija kao okvir u kojem će se Hrvati i Česi postupno formirati kao moderne nacije te razvijati svoje odnose.

Hrvatska se u to vrijeme suočavala s osvajanjima Osmanlija, a u njezinoj obrani sudjelovali su i češki vojnici (Matušek 1996: 10–11). Simbol hrvatske borbe protiv Osmanlija hrvatski je ban Nikola Šubić Zrinski, koji se povezao s češkom velikaškom obitelji Rožmberk te se kao udovac 1564., dvije godine prije pogibije u obrani Sigeta, oženio njihovom članicom Evom. Njihov sin Ivan odgajan je da postane nasljednik Rožmberka, ali prerana smrt to je spriječila (Pánek 2012: 96–97). Djelovao je i kao paž na dvoru cara i kralja Rudolfa II., koji je zbog osmanlijske opasnosti dvor preselio u Prag te je ondje okupljao i učenjake toga doba, a savjetnik mu je bio i Hrvat Faust Vrančić, koji će u Pragu pisati svoj peterojezični *Rječnik pet najuglednijih europskih jezika*, tiskan 1595., temeljem kojeg će češki benediktinac Peter Loderecker 1605. napraviti *Sedmerojezični rječnik* (Lipovac, Vondraček 2018: 87–89).

Uslijed osmanlijskih osvajanja dio Hrvata iseljava se u Moravsku i tako nastaje hrvatska manjina u Češkoj, moravski Hrvati. Hrvatska je u to vrijeme imala razvijenu renesansnu književnost, posebno u Dalmaciji pod vlašću Mletačke Republike te u samostalnoj Dubrovačkoj Republici, zahvaljujući bliskim vezama s Italijom. Češka je tada, zbog husitizma i poslije protestantizma, u to vrijeme u svojevrsnoj izolaciji od ostatka Europe,

a književnost je umjesto renesansnim duhom snažno obilježena vjerskim i povijesnim temama (*Povijest Češke* 2014: 283, 331). U Češkoj je vladala vjerska sloboda i pluralizam kakva nije bilo u Hrvatskoj, gdje je protestantizam odlukom Hrvatskog sabora bio zabranjen, ali neprestani su bili vjerski sukobi. Oni će u konačnici dovesti do Tridesetogodišnjeg rata, na čijem je početku 1618. izbio češki ustanak protiv Habsburgovaca, no češka protestantska vojska doživjela je poraz u bici na Bijeloj gori kod Praga 1620. Češka je postala jedna od nasljednih habsburških zemalja, zabranjene su sve vjere osim katoličke, a njemački jezik izjednačen je s češkim, odnosno počeo se postupno nametati kao jedini službeni jezik (*ibid.*: 298). Pripadnici nekatoličkih konfesija morali su se iseliti ili preobratiti i time je zaustavljen velik kulturni i društveni napredak Češke, barem do druge polovice 18. st. Svi Habsburgovci osim Josipa II. do 1835. krunili su se u Pragu za češke kraljeve krunom sv. Václava, čega primjerice nije bilo u Hrvatskoj – postojala je zajednička krunidba za ugarske i hrvatske kraljeve u Požunu. No to je bio simboličan čin, mnogo stvarnije je o odnosu čeških zemalja prema Austriji govorio potez carice i kraljice Marije Terezije, koja je 1749. ukinula češku dvorsku kancelariju te ju je pripojila austrijskoj (*ibid.*: 370). Ipak, neposredna podložnost Češke omogućila je Mariji Tereziji i Josipu II. dosljedniju provedbu reformi u duhu prosvijećenog apsolutizma, dok su u Hrvatskoj i Ugarskoj te reforme bile sporije zbog otpora plemstva, a posljedica toga bio je gospodarski i kulturni napredak Češke te razvoj školstva, zahvaljujući kojem je u Češkoj praktički iskorijenjena nepismenost (*ibid.*: 388). Ranije ukidanje kmetstva patentom Josipa II. 1781. omogućilo je i slobodno kretanje seljaka, pa tako krajem 18. st. počinje doseljavanje Čeha u Hrvatsku, koje će vrhunac imati u drugoj polovici 19. st.⁹ Za razvoj Češke važno je bilo i otvaranje Visoke tehničke škole u Pragu 1718., dok je Zagreb Tehnički fakultet dobio 1918. U Češkoj je puno prije nego u Hrvatskoj počeo i narodni preporod, s razmakom od oko 60 godina, prije se osnivaju nacionalne institucije (Narodni muzej 1818., Matica češka 1831....),¹⁰ nastaje slavistika kao znanost... Hrvatski preporoditelji na čelu s Ljudevitom Gajem, koji je 1830. u hrvatski pravopis uveo češka slova s dijakritičkim znakovima, surađivali su s češkima, a suradnja je vrhunac doživjela 1848. tijekom revolucija, kad se i hrvatski češki preporoditelji zalažu za opstanak Habsburške Monarhije kao federativne države u skla-

⁹ O doseljavanju Čeha u Hrvatsku opširnije vidi Matušek 1996: 13–64.

¹⁰ U Hrvatskoj je Narodni muzej osnovan 1846., a Matica ilirska (od 1874. Matica hrvatska) 1842. Međutim Hrvati su prije Čeha dobili najvišu znanstvenu i umjetničku ustanovu, Jugoslavensku (od 1991. Hrvatsku) akademiju znanosti i umjetnosti, osnovanu 1861., dok je Češka akademija znanosti i umjetnosti osnovana 1890.

du s politikom austroslavizma¹¹ (ibid.: 438–440). Monarhija je preživjela, zahvaljujući uz ostalo i angažmanu hrvatskog bana Josipa Jelačića, u kojeg su Česi polagali velike nade,¹² ali nije federalizirana, već je nametnut apsolutizam i centralizacija, uz koju je međutim počelo i uvođenje modernog građanskog društva. Hrvatski i češki planovi o federalizaciji Monarhije nisu ostvareni ni povratkom ustavnog uređenja 1861. i naposljetku je 1867. uveden dualizam, podjela Monarhije na austrijsku i ugarsku polovicu, pri čemu su češke zemlje bile u Austriji, a hrvatske podijeljene između obje polovice (Hrvatska i Slavonija kao dio Ugarske, a Dalmacija i Istra kao dio Austrije). No unutar ugarske polovice Hrvatska je dobila autonomiju kakvu nije imala nijedna druga zemlja: bana, Zemaljsku vladu, Sabor, vlastitu upravu, samostalnost u području unutarnjih poslova, bogoštovlja, prosvjete i pravosuđa, pa čak i domobranstvo s hrvatskim kao službenim jezikom. Česi se za to vrijeme bore za ravnopravnu uporabu češkog s njemačkim, ali unatoč manjoj autonomiji Češka je gospodarski, društveno i kulturno napredovala te je postala industrijski najrazvijeniji dio Monarhije (Lipovac 2018: 112). U Hrvatskoj se to vidjelo po dolasku Čeha kao turista u Hrvatsku, po dolasku brojnih stručnjaka, primjerice nekih od prvih profesora modernog sveučilišta u Zagrebu 1874.,¹³ a i po brojnim bohemizmima koji ulaze u hrvatski jer je češki imao razvijeniju stručnu terminologiju.¹⁴

Hrvatska se gospodarski razvijala puno sporije jer je industrijska revolucija počela kasnije, a i gospodarska politika bila je takva da se još od doba Marije Terezije favorizirala manufakturna i industrijska proizvodnja austrijskog dijela Monarhije. Jednako tako industrijski razvoj Hrvatske kočila je i Ugarska (Vranjican 2005: 335–336). Češka postaje uzor Hrvatima, pa stoga političar Stjepan Radić krajem 19. i početkom 20. st. ulaže velike napore u popularizaciju Češke i posebno češkog jezika (Agičić 2022: 190–221).

¹¹ Austroslavizam je politički program koji smatra da je opstanak cjelovite Habsburške Monarhije u interesu Slavena, koji čine najbrojniju skupinu njezinih naroda, i jamstvo njihova opstanka od njemačkih i ruskih hegemonističkih težnji. Osmislili su ga Karel Havlíček Borovský i František Palacký i 1848. rezultirao je Slavenskim kongresom u Pragu te političkom suradnjom Hrvata i Čeha.

¹² O tome opširnije vidi *Češi a Jihoslované* 1975: 325, 327.

¹³ Bili su to Lavoslav Geitler (slavistika), Jaromír Haněl (pravna povijest), Vinko Dvořák (fizika), Bohuslav Jiruš (botanika), Karel Zahradnik (matematika) te nešto poslije Gustav Janeček (kemija), koji će od 1921. do 1924. biti i predsjednik JAZU-a.

¹⁴ Bohemizmi su primjerice nazivi za kemijske elemente (kisik, vodik, dušik, ugljik) te riječi časopis, dojam, geslo, plin, predmet, stroj, samoglasnik, suglasnik, stupanj, svjež, tisak, tlak, ustav, valjak, vlak, zbirka...

Od Jugoslavije i Čehoslovačke do samostalne Hrvatske i Češke

Drastična promjena u odnosu Hrvatske i Češke nastaje raspadom Austro-Ugarske 1918., kad Česi stječu samostalnost i sa Slovacima stvaraju zajedničku državu s Pragom kao glavnim gradom i s Tomášem Masarykom kao predsjednikom, dok Hrvatska ulazi u jugoslavensku državu (Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, od 1929. Kraljevinu Jugoslaviju), u kojoj prvi put nakon niza stoljeća gubi državnost, teritorijalnu cjelovitost te s njom povezano pravo na isticanje nacionalne posebnosti (Janjatović 1995: 559), odnosno dolazi u politički podređen položaj u odnosu na Srbiju, iako je bila gospodarski i kulturno razvijenija. U tom smislu Hrvatska postaje slična Slovačkoj, koja do 1918., doduše, nije postojala kao zaseban politički entitet, ali koja ni u Čehoslovačkoj nije dobila obećanu autonomiju, uz nametanje ideologije čehoslovakizma, koja je Čehe i Slovake smatrala jednim narodom kako bi se osigurala njihova brojčana prevlast s obzirom na brojno njemačko stanovništvo.¹⁵ Na sličan način i u Kraljevini SHS nametala se teza o jednom troimenom narodu s plemenima Srba, Hrvata i Slovenaca (Lipovac 2021: 21).

Službena čehoslovačka politika podržavala je stabilnost i unitarističko uređenje Jugoslavije, s kojom je bila vezana članstvom u Maloj Antanti, iako se nije slagala s brutalnošću režima, pa je Masaryk odbijao doći u posjet Jugoslaviji, pogotovo nakon što je 1929. kralj Aleksandar suspendirao parlamentarni sustav, ukinuo političke stranke i uveo diktaturu.¹⁶

I nakon 1918. nastavili su se bogati hrvatsko-češki odnosi na svim razinama. U Hrvatskoj je postojala relativno brojna češka manjina, čiji su pripadnici većinom bili državljani Čehoslovačke.¹⁷

Iste 1939. godine kad je Čehoslovačka prestala postojati, a Češka postala pridruženi dio Njemačkog Reicha (kao Češko-moravski protektorat) Hrvatska je kao autonomna banovina u sklopu Jugoslavije obnovila svoju državnost i ponovno se pojavila političko-teritorijalna jedinica s imenom Hrvatska,¹⁸ ali nije dugo potrajala jer je 1941., nakon napada Sila osovine na Kraljevinu Jugoslaviju, ona faktički prestala postojati. Na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine stvorena je Nezavisna Država Hrvatska, sa-

¹⁵ Česi su činili 51 % stanovništva Čehoslovačke, Slovaci 14,5 %, a Nijemci 23,4 %.

¹⁶ Masarykovo odbijanje da dođe u posjet Jugoslaviji osobno je pogađalo kralja Aleksandra, vidi Hladký 2001: 135–136.

¹⁷ O problemu državljanstva pripadnika češke manjine opširnije vidi Dugački 2013: 185–192.

¹⁸ Kraljevina SHS podijeljena je 1922. na 33 oblasti nazvane po gradovima, pokrajinama ili rijekama, a Kraljevina Jugoslavija 1929. na devet banovina nazvanih po rijekama i moru, a ne prema nacionalnim ili barem pokrajinskim imenima.

telitska država koja je formalno bila neovisna, imala je svoju diplomaciju, pa i konzulat u Pragu, dok je Češka kao protektorat bila zavisna država bez diplomacije. Jugoslavija i Čehoslovačka obnovljene su 1945., prva kao federativna država sa šest republika pod vlašću komunista, koji su vrlo brutalno i radikalno krenuli s ovladavanjem svim polugama društva, dok je Čehoslovačka formalno bila demokratska država, no na demokratskim izborima 1946. pobijedili su komunisti, koji su 1948. potpuno preuzeli vlast. Iste godine Jugoslavija je izbačena iz bloka socijalističkih država¹⁹ i postupno kreće prema liberalizaciji režima, uz približavanje Zapadu i zatim povezivanje s državama Azije i Afrike kroz Pokret nesvrstanih, tako da su odnosi s Čehoslovačkom prolazili kroz periode pogoršanja i poboljšanja.²⁰ Zbog toga se i hrvatsko-češki odnosi nisu mogli odvijati u svojoj punini (ibid.: 134–136). Veća sloboda izražavanja omogućila je u Hrvatskoj objavljivanje djela književnika koji su u Češkoj bili zabranjivani, poput Milana Kundera i Bohumila Hrabala, ili izvođenje drama Václava Havela, što je izazivalo oštre, ali bezuspješne proteste čehoslovačkih vlasti (Pelikán, Vojtěchovský 2021: 164–167).

Komunističke vlasti u Jugoslaviji imale su pozitivan odnos prema nacionalnim manjinama, pa i prema Česima u Hrvatskoj, kojima je osigurano pravo na osnovno školovanje na češkom jeziku te financijska potpora češkim organizacijama²¹ (Lipovac 2021: 95). S druge strane hrvatska manjina u Češkoj, moravski Hrvati, kao zajednica je prestala postojati jer su njezini pripadnici kao politički nepodobni prognani iz svojih sela u južnoj Moravskoj i raseljeni na sjever Moravske u 118 mjesta (Vondraček, Lipovac 2018: 232–233).

Novo poglavlje u povijesti hrvatsko-čeških odnosa nastalo je propašću komunističkog sustava i dviju višenacionalnih federativnih država Jugoslavije i Čehoslovačke. Jugoslavenske republike uslijed nemogućnosti dogovora o budućnosti zajedničke države jednostrano su proglasile samostalnost,

¹⁹ Rezolucijom Informbiroa, međunarodne asocijacije komunističkih partija, čelnici KPJ optuženi su 1948., zbog neposluha prema zahtjevima sovjetskog vodstva u području vanjske politike, za izdaju komunističkih načela i priklanjanje zapadnim zemljama, što je dovelo do izbacivanja Jugoslavije iz bloka zemalja pod vlašću komunista.

²⁰ Režimu uspostavljenom nakon sovjetske okupacije Čehoslovačke 1968. na čelu s Gustávom Husákom radi legitimacije pred domaćom i međunarodnom javnošću posebno je bilo stalo do izraza potpore Jugoslavije i Tita te do njegova posjeta Čehoslovačkoj, koju je zadnji put posjetio desetak dana prije sovjetske okupacije. Tito je posjet odbijao te se tako na neki način ponovila prije spomenuta situacija kada je Tomáš Masaryk odbijao posjetiti Kraljevinu Jugoslaviju (Pelikán, Vojtěchovský 2021: 15).

²¹ To međutim nije moglo spriječiti asimilaciju hrvatskih Čeha, pa je njihov broj s 28 991 u 1948. do 1991. pao na 13 086.

ali na temelju volje građana izražene na referendumu, a Hrvatska uz to i obranom od agresije Srbije i Jugoslavenske narodne armije, dok su Češka i Slovačka postale samostalne dogovorom političkih čelnika dviju republika bez referenduma. Češka se povratkom slobode i demokracije potvrdila kao jedna od najuspješnijih tranzicijskih zemalja, već 1999. ušla je u NATO, a 2004. i u Europsku uniju, dok je Hrvatska, suočena s ratom i poslijeratnim problemima, napredovala sporije te je u NATO ušla 2009., a u EU 2013.

Zaključak

I Hrvatska i Češka danas su pozicionirane na Zapadu, kamo i pripadaju, kako je zapadnjake u doba Hladnog rata podsjećao češki i francuski književnik Milan Kundera,²² i može se reći da je na djelu svojevrsno zlatno doba hrvatsko-čeških odnosa, koji imaju mogućnost razvoja na svim razinama: slobodnog dolaska turista, razmjene studenata, protoka roba, usluga i kapitala, Hrvati odlaze na rad u Češku, Česi u Hrvatskoj kupuju nekretnine i tvrtke, prevode se književna djela, nacionalne manjine imaju punu slobodu razvijati odnose s matičnim zemljama, a hrvatski i češki mogu se učiti preko interneta. Globalizacija, koja svijet svodi na globalno selo te olakšava komunikaciju i razmjenu informacija, omogućava da se dva naroda bolje upoznaju i sa zajedničkom poviješću te da se njihovi odnosi grade dalje, što se i događa.

Literatura

- Agičić, D. 2000. *Hrvatsko-češki odnosi na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće*, Zagreb: Ibis grafika.
- Češi a Jihoslované v minulosti: *Od nejstarších dob do roku 1918*. 1975. Praha: Academia.
- Dugački, V. 2013. *Svoj svome (češka i slovačka manjina u međuratnoj Jugoslaviji)*. Zagreb: Srednja Europa.
- Goldstein, I. 2013. *Hrvatska povijest*. Zagreb: Novi liber.
- Hladký, L. 2001. *Tomáš Garrigue Masaryk i Bosna i Hercegovina*. „Prilozi“, 30. Str. 117–141.
- Janjatović, B. 2013. *Karađorđevićeva centralizacija i položaj Hrvatske u Kraljevstvu (Kraljevini) SHS*. „Časopis za suvremenu povijest“, 27, 1. Str. 55–76.
- Jurić, Š. 1962. *Hvar kolijevka poljskog naroda!* „Prilozi povijesti otoka Hvara“, II, 1. Str. 5–8

²² O tome opširnije vidi Lipovac 2019.

- Kramarić, M. 2019. *Zrcalo človečaskoga spasenja*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Lipovac, M. 2019. *Milan Kundera i Srednja Europa*. „Artikulacije“, 8. Str. 111–115
- Lipovac, M. 2020. *Dubrovnički Orlando a jeho spojení s Českem*. „Český lidový kalendář“. Str. 80–81.
- Lipovac, M. 2018. *Hrvatsko-češki odnosi od početka do 60-ih godina 20. stoljeća*. U: Vujanović, B.; Prančević, D.; Lipovac, M.; Kuděla, J. (ur.). 2018. *Ivan Meštrović i Česi: Primjeri hrvatsko-češke kulturne i političke uzajamnosti*. Zagreb: Muzeji Ivana Meštrovića i Hrvatsko-češko društvo. Str. 110–137.
- Lipovac, M. 2006. *Biskup Duh*. Zagreb: Hrvatsko-češko društvo i Vijeće češke nacionalne manjine Grada Zagreba.
- Lipovac, M. 2021. *Naš Savez – Sto godina Saveza Čeha (1921.-2021.)*. Daruvar: Jednota.
- Lipovac, M.; Vondraček, F. 2009. *Česi Zagrebu – Zagreb Česima*. Zagreb: Vijeće češke nacionalne manjine Grada Zagreba.
- Lipovac, M.; Vondraček, F. 2018. *Češki Hrvati – hrvatski tragovi u Češkoj*. Zagreb: Češka beseda Zagrebačke županije i Hrvatsko-češko društvo.
- Matušek, J. 1996. *Česi u Hrvatskoj*. Daruvar: Jednota.
- Pánek, J. 2012. *Hrabě z Rožmberka*. „Přehled“, 30. Str. 67–97.
- Pelikán J.; Vojtěchovský, O. 2021. *V čase odkvétání. Československo a Jugoslávie v období pozdního socialismu, 1969–1989*. Praha: Filozofická fakulta.
- Petrović, I. 1988. *Prvi susreti Hrvata s ćirilometodskim izvorištem svoje srednjovjekovne kulture*. „Slovo: časopis Staroslavenskoga instituta u Zagrebu“, 1, 38. Str. 5–54.
- Povijest Češke*. 2014. Zagreb: Sandorf.
- Premerl, D.; Kurelac, I. 2012. *Sveti Ivan Pustinjak u hrvatskoj historiografiji i ikonografiji 17. i 18. stoljeća*. „Croatica Christiana periodica“, 36, 69. Str. 11–31.
- Šokčević, D. 2016. *Hrvatska od stoljeća 7. do danas*. Zagreb: Durieux.
- Vranjican, S. 2005. *Dostignuća i promašaji gospodarskog razvoja Hrvatske u proteklom stoljeću*. „Revija za socijalnu politiku“, 12, 3–4. Str. 333–344.

Croatian-Czech relations throughout history - similarities and differences between the two nations

The paper provides a general overview of the relationship between the Croatian and Czech nation throughout history from the Middle Ages to the present day, highlighting their fundamental political and cultural characteristics and pointing out to their similarities and differences. The emphasis is on the key persons and events that confirm the closeness of the two nations owing to the similarity in their legal status and the fact that they belong to the common cultural and civilization circle. As kingdoms, Croatia and Czechia retained their statehood even after joining the wider state union (Hungarian-Croatian Kingdom, The Holy Roman Empire), and from 1490 to 1918 they had common kings. Since 1527, Croatia and the Czechia, as part of the previously mentioned state communities, were also parts of the Habsburg Monarchy, in which Croats and Czechs were formed as modern nations and at the same time developed their relations. From 1918 to 1991, i.e., 1993, Croatia and Czechia were part of the multinational states of Czechoslovakia and Yugoslavia, and their relations in the 20th century were greatly influenced by the political arrangement of Europe after the First and Second World War. Today, Croatia and Czechia are independent member states of the European Union and NATO, which is a favourable framework for the continuation of their cooperation.

Keywords: *Croatian-Czech relations, Croatia, Czechia, Habsburg monarchy, Yugoslavia*